

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

Melanchton születésének négyszázéves fordulóján.

Jelige: „Res et verba Philippus.“
Luther.

A felvilágosodott keresztyén világ méltán hálával emlékezik meg a béke, a tudomány és evangéliom egyik nagy bajnokáról, Melanchtonról, ki 1497. febr. 16-án született a mai bádeni nagyhercegség területén. A nagy reményekkel indult 15-ik század eleje ragyogó jövőt ígért, tele volt a levegő és kebel az emelő vezérszóval: „reformatio in capite et membris“, szabad szellemek lobogtatták az új fénylővelletet a pisai (1409.) és a konstanci (1514.) reformáló zsinatokon. De már a század közepe mély hanyatlást, hátrálást mutat; a vége pedig még reményét is kioltotta a szabadulásnak. De a 15-ik század végén, mikor a csüggedés köde szállt meg mindent, az emberi szemtől nem látott rejtett erők ébredtek a bölcsőben. Hat heti távolság választá el Luthert a Zwingli születésétől, s kétszer hét év múlva, épen a század végén, látta meg először a napvilágot a harmadik úttörő Melanchton; 1482-ben Oecolampadius, 1489-ben pedig Farel Vilmos, a Kálvin megállítója és megszilárdítója születnek. Mit tudta a lenyugvó század, mit hoz az új? Nem tudta, hogy ott izmosul már az alkonyuló idő kebelén a 16-ik század korszakalkotó eseményének egy-egy óriása. Az Ur készíti és hozza elé az időket, nemcsak a felleget, vihart, de a napot és csillagokat is.

Melanchton tudománya a wittenbergi egyetemen fejlik ki 1518. aug. 28-tól fogva, hol a nagy „primus motor“ Luther alig egy év előtt kibontá a reformatio diadalmos lobogóját.

A mívelt nemzetek sorában a magyar sem marad el, hálát sóhajt a Szentlélek vezérlésének, ki ihlette az Ur igéje által, annyi nagyok közt,

Melanchton is. Kettős hálával gondolunk azon tanférfiura, mert nemcsak Németország, hanem Európa és Magyarország praeceptorává, tanítójává lett ő; 1522—1560. csak hazánkból félezernél több ifjú ült lábainál, tapadt ajkaira; s a magyar művelődés, tudományos képzettség, iskolaalapítás és fejlesztés, a hitújítás nemzet-és erőfentartó elemeire ő adta az anyag egy részét, ő a magasztos lendítést. Minden tudósunk érezte Melanchton hatását közvetlen érintkezés nyomán, Dévai és Szegedi Kis István, Európában ismert legtudósabb reformátorainktól fogva Melius Juhász Péterig és tovább, Melanchton iskolájából hozták ők magukkal az olthatatlan lángot, halálíg kész lelkesedést és alkotó képességet a nyomott szegény hazába, hol ékesség nélkül és pusztá vala a művelődés tere; a mátyási nyomda elpusztulva, egyeteme romban.

Az a békés, közvetítő, szelid lélek, mely Melanchton jellemét alkotta, a türelmes magyar jellemhez legjobban illett; csakugyan 1536-tól 1555-ig, éles táborokká nem robbant szét a lutheranizmus és kálvinizmus: az arany kapocs Melanchton volt, ki Kálvint is becsülte, őt nagy theologusnak üdvözölte, Kálvin is meghajolt a Melanchton által lágyított és finomított ágostai hitvallás az u. n. variata confessio előtt.

Élte végén épen, 1558-ban kénytelen volt az otthoni tulzó lutheri egyházi és politikai nyomásoknak engedni az aggódó Melanchton; s midőn az erdélyi és tiszamelléki részokről kérdő-szó intéztetett az oraculumhoz, sőt Huszár Gáltól is a dunai vidékről: mi történjék a két testvérfelkezet válpontú tanával? döntött és Luther állására helyezkedett. Ekkor indul meg hazánkban is tüzebben a kétfelé válás folyamata, az addig melanchtonias, azaz unioban élt két irány végzetesen szétszakad . . . s úgy maradt ma is.

Minden külföldi reformátor közt legtöbb lelki szálakkal Melanchton volt hozzánk forrva. Halála 3 százados fordulóját hazánkban, s épen Debreczenben is, 1860-ban megemlékezve újítók fel. Születése négyszázadik évfordulóján is kegyelettel telünk el iránta. Ő volt a reformatio egének tündöklő szivárványa. Ő volt a magyar tanügy egyik első irányzója, alapítója; sajtójának, irodalmának hathatós támasza. A debreczeni collegium is első törvényét, ihletését, szervezését Wittenbergtől vette; első tanárai, lelkészei, tudósai, püspökei Melanchton kedves tanítványai voltak. A magyar reformatio főiskolái voltak a tükörgömbök, melyek visszaverték és szétlővelték a fényt, mi e wittenbergi egyetem magaslatáról ide áradott égi és földi erővel.

A kegyelet koszorúját helyezzük mi is Melanchton lelki képe köré. Legyen emléke áldott közöttünk s a világon!

Debreczen, 1897. febr. 17.

Balogh Ferencs,
hittanár.

Állítsunk tanítónőképezdét.

Az egyházi törvények 253. §-a kimondja, hogy „minden egyházközség, egyházmegye, egyházkerület, valamint az egyetemes egyház is állíthat és tarthat fenn tanító-, tanítónő- és kisededóvó-képezdét.” Ezt a jogot az egyházkerületek eddigelé csak annyiban vették igénybe, a mennyiben tanítóképezdek fentartásáról gondoskodtak; de sem tanítónő- sem kisededóvó-képezdét nem állítottak, mintha ezekre a ref. egyháznak széles Magyarországon sehol szüksége nem lett volna.

Itt az ideje felismerni ezt a nagy hiányt, és pótolni a mulasztást minél gyorsabban, mert vallási és nemzeti érdekeink sürgősen követelik. Nem akarok szerény czikkemmel nagyon tág mezőre kilépni, csak annyit hozok egyelőre javaslatba, hogy siessen a tiszántuli egyházkerület megvalósítani *Joó Istvánnak* azt az igen jó indítványát, hogy *állítson a debreczeni felsőbb leányiskola mellé tanítónő-képezdét*, sőt toldja meg ez intézkedést azzal, hogy *Szatmáron is működjen közre egy protestáns tanítónőképezde felállítására érdekében.*

„Minden javaslatnál — mondá Rousseau — két körülmény jöhet tekintet alá; először, hogy a tett indítvány magában véve jó legyen, másodsor, hogy könnyen kivihető legyen. Első tekintetben elégséges, ha az, a mi az indítványban jó, a dolog természetében fekszik. A második az adott körülményektől függ. E körülmények pedig nem tartozván a dolog lényegéhez,

nem is szükségesképeniek és a végtelenségig változhatnak.” Ehez képest, ha kimutatjuk, hogy a debreczeni tanítónő-képezdére vonatkozó indítvány jó, és pedig nemcsak azért, mert Joó István, a széles látkörű jeles paedagogus tette, hanem azért is, mert a mi benne jó, az a dolog természetében fekszik: akkor elégséges lesz arra utalnunk, hogy Szatmáron szintén szükség van ilyen intézetre. A többi a körülményektől, vagy jobban mondva, az intéző körök akaraterejétől függ. És hogyha az akaraterej meglesz: a jó szándék előtt valami nagy akadály nem áll.

Nagyon természetesnek tarthatja kiki, hogy leányok nevelésére alkalmasabbak a nők, mint mi, férfiak. Ha akadna másként gondolkozó: azt a korszellem s a nevelésügy mai fejlettsége megczáfolná. Épen ilyen természetes az is, hogy jó vallásos és magyar protestáns érzelmű leányokat csakis olyan tanítónők nevelhetnek, a kik magok ilyen irányú képeztetésben részesültek.

Eddig talán még biztathatta magát a protestáns egyház azzal, hogy hiszen hívei neveltetik leányaikat más felekezet iskoláiban is, feltételezhette, hogy az állami tanítónő-képezdek-ből majd kerülnek ki kellő számmal nekünk való jó tanítónők. Ugyde ebből a boldog hitből ki kell ábrándulni, ha látjuk, hogy nőnevelésünk ügye idestova *zárdai* befolyás alá kerül; mert a zárdákban is állami érvényű tanítónői okleveleket osztogatnak, s nemcsak kisededóvó, hanem elemi, sőt polgári iskolai tanítónőket is képeznek, s s rövid idő alatt megérjük, hogy a magyar református leánykakat is német, tót vagy ki tudja miféle *apácák*, meg az ezek kezei közül kikerült tanítónők fogják nevelni.

Példát hozok fel.

Szatmáron a Paulai Szent Vinczéről nevezett irgalmas nénék zárdáját *Hám János* püspök 1842-ben alapította. Oda telepített Franciaországból, Vienneből 13 apácát. Ennek a zárdának 50 év alatt már 46 filiális háza lett, melyekben 369 apácza 12290 leánykát tanít.* Szatmáron 95-en vannak s kilenczféle tanintézetet vezetnek. Neveik nagyrészen ily hangzásúak: Anreim, Jettmár, Kresnyák, Dotter, Wrasda, Kondvitska, stb. Segítenek nekik a kegyes jezsuita atyák is: Hippich, Bóta, Lobodka, Pinzger, stb.

Ezek képezik a Szatmárvármegyében már nagy számmal levő kisededóvodák és gyermekmenhelyek számára az óvónőket, s az államérvényes oklevéllel kilépő elemi és polgári iskolai tanítónőket. Ide járnak a *református*

* Schematismus Cleri aliae Dioecesis Szatmariensis. 1893.

leányok is. Ismerek közülök többet. Van köztük református papé is, tanaré is; mert hát oklevél kell; aztán meg az ott való taníttatás nem is kerül valami sokba; bánásmódjuk is igen finom a jó nénéknek. Kisdédóvodájok, az ugynevezett pimperli, pedig olyan kedves, hogy a szatmáriak nem győzik eléggé dicsérni.

Ott van ugyan a városi jó kisdédóvoda; ott a nagy gonddal, költséggel és küzdelemmel fentartott protestáns felsőbb leányiskola: de mindamellett a zárda hódít, egyéb okok mellett különösen azzal, hogy okleveleket osztogathat. Vallástanításra a protestáns leányok eljárnak az egyik református lelkészhez. A zárdába a lelkész nem mehet be, mert nincs számára hely. Mikor e miatt felszólaltunk: azt írta a „Religió“-ban rá valaki, hogy hiszen a protestánsoknak nincs vallásuk, mire való hát tanítani?*

A mi Szatmáron így megtörtént, megtörténhetik Debreczenben is. Az apácák, akár Szent-Vinczéről, akár Orsolyáról, akár Szent-Erzsébetről vagy Margitról nevezik őket, egyaránt elfogultak a magok vallása iránt s főpapi befolyás alatt állanak. Tudnak hatni a gyermeki meg a női szívre. Ebben rejlik fő-fő erejük. Ezért párfogolják úgy őket.

A női szív sokkal fogékonyabb a vallásosságra, mint a férfiaké. Az evangéliumi kegyes nők példái ismeretesek. Az apostolok munkáját is megkönnyítették a vallásos nők. Magyar őseinket nagy részben nők vették rá, hogy keresztyén hitre térjenek.

Nekünk magyar protestánsoknak is volt Lorántffy Zsuzsánnánk. Voltak s vannak — Istennek hála — kegyes nőink. Valljuk meg azért egész őszintén, hogy jó lett volna egyházi szervezetünkbe a női tevékenységet beilleszteni, pl. a leánygyermek tanítását eleitől fogva a nőkre bizni. A zárda rendszer természetesen nem illett volna be alkotmányunkba; de diakonisszákat, betegápoló s gyermeknevelő gyöngéd nőket meg a keresztyéni szeretet gyakorlására igen alkalmas női egyesületeket egyházunk is biztos sikerrel fölvehetett volna szervezetébe.

Szinte csudálkozik az ember, hogy az 1868. évi népoktatási törvény hatása alatt a tiszántúli nagy egyházkerület tanítónő-képezdét nem állított; holott példa is van előtte. Mert hiszen *Debreczenben* a régi kegyes ref. ősök az elemi leányiskolákban való tanítást „szelid, kegyes és tudományokban jártas nőkre“ bizták, minél fogva ott egészen 1725-ig tulnyomó számban

* Nagyon örülnék, ha a „Religió“ e visszaemlékezésemet megcáfálná.
G. K.

nők oktatták és nevelték a lányokat.* *Szatmáron* sietett a protestáns lelkesedés egy nőnevelő intézetet létre hozni. Sok jót tett ez is; de tanítónőket nem képezett; és hogy a zárdai verseny miatt mennyi ármánnyal, elfogultsággal s női szeszélylyel kellett küzdenie: azt leginkább Kalocsa Róza tudná elmondani, kivel együtt még én is ápoltam azt a reményt, hogy a nőnevelőt sikerülni fog tanítónő-képezdévé fejleszteni. De nem lehetett. Ah! ez a protestáns szegénység a gazdag klerussal való küzdelemben sok szép reménynek szárnyát szegi. Pedig szükség is volt a képezdére; mert Szatmáron az elemi iskolákba, Csécsi Miklós lelkész buzgólkodása folytán, a ref. egyház elég korán el kezdte a tanítónőket alkalmazni. Debreczenben hasonlóképen több iskolába alkalmaztak nőket, s jó sikerrel. Azóta pedig mintegy megérett a közvélemény arra, hogy leányokat *nők* tanítsanak.

Ime, látjuk, hogy országszerte tanítóhiány van. Kisebb szerény eklézsiáink nem kapnak tanítót. Segítsünk rajtuk. Állítsunk tanítónői képezdét. A nőtanító² kevesebb igényü. Szerény fizetésért is örömet és hűséggel szolgál. Oh, hány szegény protestáns lelkészi meg tanítói család örvendene, ha hozományra nem számítható leányai sorsát tanítónői diploma által biztosítva látná.

All ugyan a nők előtt ma már más pálya is; posta, távirtda, vasuti pénztár, kereskedelem készséggel alkalmazza őket: de úgy látszik, leginkább vágnak tanítónőkké vagy kisdédóvó nőkké lenni. Erre van legtermészetesebb hivatásuk. Aztán meg az is számításba jöhet, hogy a tanítónői tanfolyamon szerzett műveltségnek akkor is biztos hasznát látják, ha történetesen nem lesznek tanítónőkké vagy férjhez menvén, kilépnek a tanítónők sorából.

De biztos hasznát látná az egyház és a haza is, ha vallásos, kegyes, egyházas magyar honleányokat nevelne. A felsőbb leányiskolákban ezt a szellemet csak azokba öntheti belé, kik épen ott nevednek fel. De a tanítónők képezdék növendékei tovább vinnék, mint a szellő a virágillatot, meg a madár a növénymagvakat.

Hogy kivihető-e az indítvány? A felől nincsen semmi kétség. Csak akarni kell. Az egyetem felállítása nagyobb feladat. Mégis reményt táplál iránta az egyházkerület.**

Allítsunk azért tanítónő-képezdét! egyet Debreczenben, egyet Szatmáron. A miskolcziak majd folytatják. Budapesten talán nélkülözhetik,

* Lásd Péterfy Sándor könyvei „A magyar elemi iskolai népoktatás“-ról.

** A szatmári első református tanítónőket, tanár koromban, hárman tanítottuk csak, mégis jó vizsgálatokat tettek. Joó Istvan meg Kalocsa Róza bizonyíthatják.

mert más nemű vallásos intézményekben s az állami tanítónő-képezde közellétében kárpótlást találnak.

Az idő sürget. A levegő tele van jezsuita meg apáczakéz-szötte hálózattal, mint ősszel a sík mező azokkal a finom vékony fehér szálakkal, melyeket apró pókok szőnek. Az ember ezeket észre sem veszi, csak akkor, ha arczára vagy ruhájára ráfonódnak. A magyar nép nem is kutatja, honnan erednek? egyszerűen „ökörnyálnak“ hívja. De annyit tud felőlök mindenki, hogy messze nyulnak és a hervadás meg a hideg tél közelgését jelzik.

A jezsuita kezek munkájának szálai Rómába vezetnek. Onnan erednek; oda térnek vissza. Ismerjük jól. Nem akarjuk népünk érzelmét ármányuk által behálóztatni. Nem akarjuk a magyar ref. nőket apácza nevelés alatt látni. Nevelünk magunk tanítókat, a kik nem vallási türelmetlenségre vagy elfogultságra, hanem igaz, őszinte emberbaráti szeretetre tanítandják a jövő női nemzedéket és a mennyei haza javainak keresésével a földi haza forró szerelmét egyesíteni tudják. Ha kath. testvéreink hazánkban 13 tanítónő-képezdét tartanak fenn: mi is csak birunk talán szervezni egyet-kettőt, a hol egyházunk és hazánk érdeke követeli.

Gergely Károly.

Visszhang.

II.

Természetes és igen üdvös dolog volt az régebben, hogy az iskolák, mint az egyház veteményes kertjei, elválaszthatlanok voltak az egyház testétől, mert az egyházak az elválasztásba behaltak volna. Eleitől fogva mind a legutóbbi időkig az egyház volt az a forrás, a honnan származott a világosság a fejbe és a kebelbe egyaránt. Az egyház volt az a hely, a honnan várta és vette mindenki — máshonnan nem is várhatta és nem is vehette senki, mert nem volt honnan — úgy a világi tudományt, mint a lelki táplálékot. A különböző vallás-felekezetek a magok által szervezett és fentartott iskolákban magoknak neveltek, tanítottak egyháztagokat, s így az iskolák tartása az egyházaknak létalapját képezte. Amely vallás-felekezet nem tartott volna magának iskolákat, elfogyott, elpusztult volna. És az állam egészen reájok bízta az egyházakra, hogy legyen-e vagy ne legyen iskolájuk. Ha a felekezeteknek volt iskolájuk, úgy tanulhatott az állam polgára; különben nem. Mert az állam a maga polgárainak iskoláztatásáról nem gondoskodott.

Most már mindez máskép van.

Az iskolák még ma is az egyház veteményes kertjei ugyan és mindig is azok fognak lenni; de nem elválaszthatlanok az egyház testétől. Ma már *csupán az elválasztás miatt*, nem halna bele az egyház.

Az állam tudatára ébredt kötelességének, hogy a műveltség, mely a nemzetek értékét, erejét megadja, az iskolákból indul ki és ezeknek gondja ő reá néz; és teljesíteni kezdi mind nagyobb mérvben már e kötelességét. Nemcsak hogy maga nyit iskolákat, hanem a felekezetek által fentartott iskolákra is kiterjeszti befolyását. Azokat szabályozza, irányítja; azoknak épületeire, tananyagára, tanítóira felügyel; azoknak külseje és belseje felől rendelkezik úgy, mintha csak az övé volna.

Ha ez így van; ha az iskoláknak mi csak — mondhatni — névleges tulajdonosai vagyunk; ha az egyházak csupán áldoznak iskoláikra, de nem rendelkeznek azokkal teljesen föltétlenül: akkor miért áldoznak azokra? Kivált ha ez az áldozat oly nagy, melyet alig-alig bírnak; s kivált ha ez az áldozat olyan, melyet nem okvetlenül kell hordozniok; s kivált ha ez áldozatnak vállaikról való levetése épen semmi bajjal nem járna és épen semmi káros hatással nem lenne az egyház további életére; sőt azt lehetne remélni, hogy jó hatással, nagy előnnyel lenne az egyház megerősödésére. Egy nagy tehertől megszabadulva, fel bírna lélegzeni az egyház és könnyebben lenne.

Nagy az iskolák föntartására hozott áldozata minden egyháznak magához képest. A nagy egyházak sok, a kicsiny egyházak kevés iskolát tartanak; de mindegyik annyit, a mennyit csak bír. És az állam a maga iskolarendező és szabályozó hatalmával mind több-több igényt támaszt az iskolák iránt. A felekezetek törek-szenek, magok megerőltetésével, ez igényeket kielégíteni. És azokat az iskolákat, melyeket ők a régebbi időknek korszelleme szerint, csekély igénynyel építettek, s rendeztek be, törekeshnek átalakítani, berendezni a mai időnek korszelleme által követelt modorban, úgy hogy minden igénynek megfeleljen. Ez olyan áldozat, olyan teher, a melyet az egyházak, akár kicsinyek, akár nagyok, sokáig ki nem bírnak; sőt addig is, míg erőlködve viszik e terhet, azt hívén, hogy ők bírják vinni, addig is bénítólag hat ez rájuk; elmaradnak egyéb téren. Megvedlenek, sőt elpusztulnak templomaik. Mert ezt javítani nem kényszerítik úgy, mint iskoláikat, elhanyagolják; nem is győznék pénzzel iskolájuk mellett. Pedig ez az iskolai teher olyan, melyet nem mulhatatlanul kell hordozniok az egyházaknak. Hiszen ha ők nem tartanak is iskolát, nem maradnak

már ma tanulatlanok, műveletlenek sehol sem az egyházaknak tagjai. Tart a község, tart az állam iskolákat ott, a hol felekezeti iskola nincs. Tanulhatnak ott a hívek gyermekei. És az egyház léte nincs már az iskolához kötve. Mert míg régebben mindennemű iskolai tananyag, mintegy a felekezet álláspontja szempontjától tárgyaltatott s így minden tantárgy vallásos tárgygyá lőn, addig ma már a vallás is csupán egy tantárgy az iskolában, nem egyéb a legtöbb helyen, minthogy a tanítók nagyrésze állami tanítóképezdékből kerülnek ki.

És ha ez a mi felekezeti iskoláinkban is így van már, úgy nincs mit félnünk a községi, az állami iskoláktól; nincs miért féltünk híveink gyermekeit attól, hogy azokban vallástalanokká lesznek. Csak taníttassa az egyház a maga tagjait, kik azokba a községi, állami iskolákba járnak, gondosan a vallásra; a minthogy erre különös gondot kell fordítania a saját felekezeti iskoláiban is, mert különben itt se sok köszönet lenne benne. Csak erre az egyre: a vallás tanítására hozzon meg minden megkívántató áldozatot, akkor nem félhet a gyermekek vallástalanságától. Ez az áldozat nem olyan igen nagy lesz. Az eddigi sok és nagy iskolafentartás terheit — a vallás-oktatás édes terhén kívül — mind leteheti veszedelem nélkül; a nélkül, hogy ez az egyház további életére nézve valami bajjal járna; sőt annyiban igen jó hatással fog az lenni, hogy az egyházak — ez állami feladat teljesítése alól megszabadulva — tulajdonképeni egyházi feladataik teljesítésére fordíthatják minden erejüket. Egyedül ott kellene mulhatlanul megtartanunk iskoláinkat, a hol lelkeszi állomás nem szervezhető és itt olyan tanító alkalmazása szükséges, a ki úgy az iskolának, mint a hívek vallásosságának lelke, életetője tud lenni.

Fáj ugyan még rá gondolni is arra, hogy iskoláink fentartásáról lemondjunk s még fájdalmasabb lesz azt megtenni. De én, megvallom, abban a meggyőződésben vagyok, hogy ennek be kell következni; mert kénytelenek leszünk arra magunkat elszánni, — akármilyen nehezünkre essék is — a további megélhetés végett. És ha csakugyan ez vár ránk, úgy jobb előbb, mint később; addig, míg erőnket nem vesztegetjük el.

E tekintetben helyzetünket olyannak látom, mint mikor a hajót, melyet csupán evezősei és vitorlái hajtának nagy erőfeszítéssel és mégis alig bir haladni, meg kell szabadítani terhétől, még ha olyan becses és drága portéka is az a teher; hogy a mellette erős gőzzel és nagy hullámokat verve rohanó hajó által el ne sü-

lyesztessék, hanem megkönnyebbülten folytathassa útját. Vagy mint mikor az ősi örökségből, melyet jókarban tartani nem bir az örökös, egy részt el kell adni, akármilyen keserű is az attól való megválás; mert az egészet nem birja jókarban tartani, s elpusztulna lassanként az egész; de így legalább a hitbizományt megmenti, fölszereli; belterjesebb gazdálkodás által értéke-sebbé, virágzóvá teszi. Megél belőle.

Ama becses és drága terhünket, ha önfentartási kényszerből egyházunk gyenge kis hajójából átrakjuk az állam erős, nagy hajójába; ősi örökségünknek egy részét, a többi rész: a mi legszentebb hitbizományunk megmentése végett, ha kénytelenek leszünk kibocsátani birtokunkból, mert különben az egész tönkre mehetne, minden gondunkat, minden tehetségünket a megmaradtnak virágzóvá, gyümölcsözővé tételére fordíthatjuk. És megélhetünk.

Alkothatunk mindjárt mindenekelőtt *egyházfentartási alapot*, ami szerintem is mulhatlanul szükséges a biztos fennállhatásra nézve. Mert e nélkül csak napról-napra, az egyháztagok adózási rendszeretete avagy muladékossága, tehetsége vagy tehetetlensége szerint, teljes bizonytalanságban él az egyház; sokszor fennakad működésében a változó, néha teljesen megcsappó bevételek miatt. Míg ha van egy biztos évi jövedelmet hajtó tőke, erre támaszkodva meg nem csatlakozó számítással rendezeti be évi háztartását a gyülekezet.

Építhetünk templomokat. Szükséges, hogy ezeknek szaporítására törekedjenek az egyházak ezentul sokkal nagyobb mértékben, mint eddig. Az Isten ígését minél közelebb kell vinnünk az embereknek nemcsak lelkökhöz, hanem lakásaikhoz is. A tiszta, jó ivóvizet mindenki szereti, mégis ha azért messze kell menni, sokan restelkednek érte fáradni, s inkább rossz vizet isznak, melyet közelebb találnak. De ha közelökben van a jó vizü ártézi kút, oda járnak. Épen úgy: a léleknek tiszta, jó italáért sok ember, bár inkább szeretné ezt, restel messzire eljárni, és táplálja elméjét a sokkal kevésbé jó, tisztá-lalan vagy épen ártalmas vizével a haszontalan olvasmányoknak, melyek megfertőzik szivét, elrontják erkölcsi egészségét; de hát ezeket közelebb találja, mint a templomot. Tehát a népes, nagy kiterjedésű községek, városok területén fekvő egyházakban annyi és olyan elhelyezésű templomokról kell gondoskodnunk, hogy azokban az Isten ígéje helyrajzilag is közelében essék mindenkinek.

Ezek mellé természetesen lelkeszi állomások is kellenek.

A templomok építéséhez, a lelkeszi állo-

mások szervezéséhez pedig kettő szükséges, melyek közül egyik se lesz elég: pénz és lelkész.

Az egyháztagokat nagyobb mértékben megadóztatni, mint eddig voltak, nem is tanácsos, nem is lehet.

Nem lehet, mert épen ott volna legnagyobb szükség a legnagyobb egyházi adóemelésre, a hol a hívek legszegényebb állapotban vannak: a kis egyházakban. Itt pedig eddig is már oly nagy terhet hordoztak erejükhöz mérten, hogy alig bírták; többet azonban teljességgel nem bírnak el; inkább könnyíteniük kell rajtuk. Pedig tenni való is itt van legtöbb, az egyház érdekében.

És nem is tanácsos az egyháztagokat az eddiginél súlyosabban terhelni; mert sok helyen csak fővényre épített házhoz hasonló az egyház állapota; eljő az új korszellem áramlata, eljönnek a minden létező rendet felforgatni törekvő romboló eszmék szelei, megütkeznek a házban, és annak romlása nagy létszen. Könnyen semmivé lehet az az egyház, melynek fundamentuma nem ingathatlan szikla. És sok van olyan!

Tehát a híveket tulságosan terhelni nem is lehet, nem is tanácsos. Sőt inkább könnyíteni kell rajtuk.

Hogy a vallás tulajdonképeni üdvös munkáján a szívek, lelkek nemesítésén, a jó erkölcsök ápolásán és ennek mindenre kiterjedő áldásos hatásán kívül, az állam mennyi hasznot nyer az egyházak szolgálataiból, ezt csak az az egyetlen egy tény is eléggé mutathatja, a melyet a legközelebb mult napokban a nmtsgu belügyminiszter úr az országgyűlésen bevallott, mikor azt mondta, hogy az állami anyakönyvvezetés az országnak évi 1.200.000 frtba kerül. Tehát pusztán az anyakönyvvezetés évenkénti ellátása haladja az egymillió állami kiadást. Holott ennek berendezési költségei is sok ezreket és tizezreket emésztettek fel; sőt ehhez maguk a községek, városok is nagy összegekkel járultak fölszerelési czímen.

Ezt a nagy összeget eddig az egyházak takarították meg az országnak, míg ők vezették az anyakönyveket. Tehát nem csupán erkölcsi, hanem valóságos anyagi hasznot is hoztak, s ez által is nagy szolgálatot tettek az államnak. És ez a milliókkal járó anyakönyvvezetés, csupán csak egy kis dolog azon számtalan nagy hasznos munka közül, melyeket az egyházak végeztek és végeznek az állam helyett és az állam nagy javára. Hát még egyet: az iskolai rengeteg kiadásokat próbálná valaki felszámítani. Hány millió hasznot hajtottak és hajtanak tehát az egyházak szolgálataikkal az országnak? Ki tudná azt számokban fölbecsülni?

És ez anyagi hasznot is hajtó munkát a protestáns egyházak eddig minden viszonzószolgálat nélkül teljesítették. A legkisebb, legkolodusabb reform. egyház is ingyen, a maga kenyerén szolgált a nagy, a gazdag, a másokat búsán díjazó államnak. Illő tehát, hogy mikor ez egyházak maguk is igénylik a segílyt, segítse őket az állam, szintén viszonzószolgálat kívánása nélkül; föltétlenül, a maga javáért. Nagyon illő, hogy mikor az egyház léte, jövője külső támogatásra szorul, siessen annak támogatására nem csak kegyelettel és halálból, hanem a saját érdeke: léte és jövője iránt való tekintetből; és az egyház tagjai, mint az állam polgárai iránt tartozó kötelességből is.

Hogy az államnak érdeke, s így önmaga iránti kötelessége az egyházakat, a vallást, így első sorban a vagyontalan reform. magyar vallást ápolni, segílyezni, fölösleges lenne bizonyítgatni: „Róma ledől“ a jó erkölcsöket nevelő vallás nélkül. Hazánkban pedig még arra is kell gondolni s attól is kell félni, hogy a nemzetiségek „rabigájába görbed“-het a magyarságot terjesztő, művelő nemzeti szellem nélkül. S e munkában hatalmasan segédkezik a mi egyházunk. Érdeke tehát az államnak a mi segílyezésünk, hogy mi is képesek legyünk őt folyton támogatni.

Kötelessége is, hogy segílyezzen bennünket. Mert ha mi vagyontalan, szegény protestánsok is épen csak annyi szolgálatot tettünk az országnak, mint az állami eredetű javakkal gazdagon segílyezett róm. kath. egyház: úgy mi is megvárhatjuk, mint kiknek egyházuk hasonjogú és kötelességű állampolgárokból áll, mint az övéké, hogy irántunk is teljesítse kötelességét az állam, minden kiköthető jog és viszonzószolgálat nélkül; mert e nélkül is bőven megsegéljük mi azt. És különben sem úzött és nem fog úzni a magyar reform. egyház, autonómiajával államellenes czélokot soha. Nincs hát szükség semmi állami befolyás követelésére.

Mindent az államnak adnak, tehát mindent az államtól várnak a polgárok. Ennek tudatában az alkotmányos államok kormányzásának iránya ennek megfelelő. Nálunk is minden miniszterium tárczájának költségvetése kiterjeszti gondját kötelességszerűleg, minden körébe eső egyletek, intézetek, hivatalok stb. javadalmazására; vállalatok, községek, városok, megyék támogatására a szükséghez képest. A szükséghez képest kívánjuk tehát mi is egyházaink részére az állami segílyt; nem pedig úgy, hogy a mellett 600—800 frtos lelkészi állomások legyenek a hívek adózásával együtt. A mai korban!! Tizenhat esztendei tanulás, s néhány évi gyakorlat után!! És olyan positióban, mint a

milyenben van a lelkész: mindenütt az egyháznak, legtöbb helyen a községnek, városnak olyan centruma az, ahová néznek mindenek. S így az azt betöltő lelkésznek helyzete, külső anyagi állapota is nagy befolyással van arra, hogy a lelkészi állomás becsült, és az abban levő lelkésznek tekintélye legyen a nép előtt.

Az egyháztagek adózására nézve, Ferenczy Gyula úr által nagyon helyesen és bölcsen hirdetett azon kívánságot, hogy „egyházi adórendszerünk egységes és méltányos elvek szerint rendeztessék“, nagyon szükségesnek tartom. Azonban azzal nem tudok egyeterteni, a mit később mond, hogy az állami adóra kivetendő százalékos adózás mellett „a növekedő állami adó arányában fokozatosan fogyasztanunk kellene a perczenteket.“

Ha semmire másra nem gondolunk is, mint csupán a következetességre: nem így kell eljárunk. Mert vagy helyes az alap vagy nem. Ha helyes: arányosan, következetesen kell arra építenünk. Ha nem építhetnénk következetesen: úgy nem helyes az alap.

Igy gondolkoztam mindig és most is így gondolkozom én — a törvény és azoknak alkotói iránt érzett minden tisztelem mellett — afelől is, a mi a zsin. törv. 27-ik §. 11. -ban van letéve. Ott is az egyházak szavazata részben a népesség aránya szerint határoztatik meg. És ismerjük mindnyájan, az erre a kimondott elvre, mint egyik alapra történt, alig elkezdett, azonnal darabban hagyott építést.

Az egyházi téren, a birtokaránylagos adózás ellen nem lehet, vagy ha lehet is, nem szabad keresztyén embernek azzal érvelni, hogy az egyenlő jognak egyenlő kötelesség feleljen meg s viszont; és ez az egyházban nem lehetséges: tehát ne fizessen sokkal többet egyik tag a másiknál, mert ő is csak épen annyi hasznát veszi az egyháznak, mint amaz. Az egyház kebelében a tagok, nem csupán egyenlően számítanak a krisztusi és apostoli elvek szerint, hanem tehetségeik, javaik szerint is!

Az egyház a hivek idejéből nem csupán a lelkészi állomást és a templomot tartja fenn, melyben mindenkinek egyenlő egyéni joga van; hanem a jótékonyosság, a szeretet munkáit is gyakorolja; és ezen a téren már az egyházban levő gazdag és szegény úgy találkozzék össze, hogy a ki többet vett az Úrtól, többet is adjon az Urnak. Hogy az együtt levő hiveknek mindenök köz legyen. Hogy míg a szegény házakban lakók csak kenyéröket szeghetik meg a közszükséghez való járulás végett, addig a

gazdagok jószágait, marháikat eladják és osszák azokat mindeneknek, amint a szükség kívánja.

Tehát én az egyházi adózásnál, az állami adó százalékos adórendszerét tartom helyesnek következetesen keresztül vive. Ez által nyeri meg egyházunk azt, amivel nem bír, amivel a róm. kath. egyház dicsekedhetik: a patronusokat. A vagyonaránylagos adózás folytán a nagy birtokú egyháztagek valóságos patronusai lesznek évi adójukkal az illető egyházaknak, külön jogok nélkül. És ő nekik ezt megtenni a sokból bizonyára nem lesz nehezebb, mint a szegénynek a maga adóját megfizetni a kevésből, a kinek minden krajczárra oly nagy szüksége van.

A templomok építéséhez és a lelkészi állomások szervezéséhez s erősítéséhez szükséges két kellék egyikéről: a pénzről ennyit. Most a másik kellékről: a lelkészről néhány szót még.

Hogy a nagyobb előnyökkel kecsegtető más pályák által el ne vonassanak ifjaink a theológiától és idővel a lelkészi állomások üresen ne maradjanak, e végből a theológiákat, ha lehetne minden egyházkerületben, de ha ez nem volna lehetséges, az esetben összeolvasztva, úgy kellene berendezni, hogy ott a theologus minden kedvezményben részesülne. Az első év kezdetétől, a theológiának egész bevégzéséig teljesen ingyenes tanítást, lakást, élelmezést, mindennel ellátást kellene biztosítani minden theologus számára; hogy így ebbe a *papnevelő intézetbe* beléphessen már könnyen és kedvvel az is, ki anyagi helyzete miatt az érettségiig nagy nehezen és sok küzdelem után birt csak eljutni, de már tovább nem mehetne.

A lelkészi állomások, és az azokat betöltő lelkészek jelenének tiszteltté tévése végett pedig mindennemű stólának mielőbbi teljes eltörlését hangoztatom, miként hangoztattam eddig is. Régen el kellett volna ezt törölni. Szerintem a zsin. törv. 255. §-a is ezt rendeli. Ne legyen a lelkész saját hiveivel folytonos adásvételi összeköttetéshez hasonló viszonyban! Különös lenne, ha az apa most egyik majd másik gyermekének ezt mondaná: megteszem neked ezt, vagy azt, ha te is adsz nekem ennyit vagy annyit. Olyan viszonyban kell pedig állani a lelkésznek az ő egyházának tagjaival, mint a milyenben áll az apa az ő családjának tagjaival.

Végre a lelkészek helyzetét az által is javítani, más pályán levőkével egyenlősíteni kell, hogy a lelkészi nyugdíjintézet szerveztesse mielőbb; s ez által jövőjük is biztosítva legyen a lelkészeknek. Egy életnek készülete,

törekvése, egy szent czélnak szentelt munkásság jogosítja a lelkeszt, hogy mikor kiesik kezéből a munka eszköze, várhassa, megnyerhesse a nyugalmat a mellett az oltár mellett, a melyen áldozta fel egész életének minden javait.

Pap Imre,

h.-m.-vásárhelyi ev. ref. lelkész.

(Vége.)

TANÜGY.

Feleletek a középiskolai tantervek revisiója tárgyában feltett kérdőpontokra.

III.

T. Köri Gyűlés! A tanterv revisióra vonatkozó 2-ik kérdőpont a következőleg hangzik: Általános a panasz, hogy az ifjuság készütsége a nemzeti irodalomnak és történetnek, hazánk földjének és alkotmányának ismeretében a jogos követelményeknek nem felel meg. Mennyiben gyökerezik ez az eredménytelenség magában a tantervben és mily intézkedésekkel volna az elhárítható?

Nem tudom, mennyiben állanak statisztikai adatok rendelkezésre arra nézve, hogy e panasz az összes középiskolákra általánosítva van; vajjon volt e tekintet azon ítélet kimondásánál hazánk sok nemzetiségű, soknyelvű voltára, a mivel a nemzeti nevelésnek, mint akadálylial számolni kell. Feltéve, hogy ez megtörtént, akkor a kérdés tárgyalásánál első sorban azon feladattal kell tisztába lennünk, a mit nemzeti államban a nevelésnek korunkban jogosan uralkodó nemzeti iránya a nemzet fenntartó oszlopait szolgáltató iskolák számára méltán kitűzhet, a nélkül, hogy a chauvinizmusra rászolgálja. A magyar közpiskola nemcsak általánosan művelt embert, hanem művelt magyart is akar nevelni: ennél fogva a nevelés különféle: testi, értelmi és erkölcsi ágazatába bele kell szőnie a hazafiság, a nemzetiség motívumait. Ezt pedig az által eszközli, hogy mindazon tárgyakat, melyekben a magyar szellem megnyilatkozik, a lehetőségig nemcsak felveszi tantervébe, hanem még az általános műveltség elemeivel is, a magyar földdel, néppel, nyelvvel a legbensőbb vonatkozásba igyekszik hozni, feleleveníti a mult dicső hagyományait, értékesíti a jelen kiváló alkotásait, minden tárgyban felkutatja a nemzeti szellem gyújtó szikráit s ezek által lelkesedni, nemzeti önértékre szert tenni s dicsőbb jövőért munkálkodni tanít. Magyar erények és hibák példáin nevel az erkölcsre; nemzeti játékkal szoktat testi ügyességre, sőt nemzeti dallal buzdít az együttétzésre.

Ha e magasztos feladat szempontjából kell vizsgálnom a magyar középiskola multját és jelenét arra nézve, hogy mennyiben igyekezett annak megfelelni és felel meg ma intencióban, tanterveiben: azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy hosszas fejtegetéssel nem szükséges untatnom hallgatóságomat. Csak két igen körültekintős és alapos tanulmányra kell emlékeztetnem, mindegyiknek megdönthetetlen következtetései még most is füleinkbe csengenek. Az egyik, mely a kongresszuson a magyar gymnasiumi oktatásügy iránya felett folyt eszmecserekkben hangzott el, a nevelésben a nemzeti szellem lüktetését és ápolását a magyar gymnasium szent örökségének és ezernyi küzdelemmel megpecsételt hagyományának tartja; a másik pedig — Waldapfel jeles tanulmánya — magából a forrásokból, jelenlegi tan-

terveink és útasításainkból a legapróbb részletekig menő összehasonlítás s kétségbevonhatatlan tények egész sorával megbizonyította, hogy a tantervek — a mai követelmények szerint is — bőségesen gondoskodnak az u. nevezett nemzeti elemekről s az útasításokban hathatósan működik vagy legalább őrt áll a nemzeti geniusz az idegen elemek távol tartására. Tehát csak az adatok megbizhatóságáról lehet szó. És ha valaki, mint ezt a dolog természetéből kifolyólag én is megtettem, e tekintetből felülvizsgálja e fejtegetéseket, kénytelen bevallani, hogy igazságot tartalmaznak s így a tantervek és útasítások mai alakjokat tekintve nem lehetnek önmagukban véve a nemzeti tárgyakból tapasztalható eredménytelenség okozói.

Másutt kell tehát itt is a bajok forrását keresnünk igen t. Köri Gyűlés! Már egy akadályt felemlítettem, mikor hazánk polyglott viszonyaira mutattam, mint további okokat felhozhatom a tanterv gyakorlati keresztülvitelét, a tanítást magát, továbbá a helyes tanítás tényezőit és eszközeit s végül ama magasra fokozott kívánságot, mely egy ifju intézménytől, mint a milyen a nemzeti alapra fektetett tantervünk, kellő előfeltételek híjában, egy pár rövid évtized alatt azt az eredményt kívánja, mely — szerencsés esetben — jó, ha egy század becsületes s nyugodt munkájának lehet koronája.

Míg a magyar grammatikai oktatás csak arra szolgál, hogy a modern nyelvészkedés úzze rajta szellemtelen munkáját; míg az irodalmi oktatás a helyett, hogy a mi profétáinknak, bölcséinknek, nyelvünk valódi őreinek, a nemzet nagy költőinek örökbecsű műveiből az ő eszökjárását, gondolatait, érzületét, melyet a nemzet közérzületéből merítettek, igyekezzék elsajátítani: csak a különféle nyelvi disciplinák gyakorló tereit fog szolgálni; míg képzett s főleg a nemzeti nyelvet tökéletesen bíró magyar es történelemtanáraink kellő számban nem lesznek: addig a nemzeti elemek ismeretében mindig találkozni fogunk hiányokkal.

A hazai történelem is az iskolában csak úgy válik hathatós eszközévé s tényezőivé a nevelésnek, ha a honi földhöz való kapcsolás s az arra való folytonos utalás adja meg neki a tartósság és állandóság, az örökhatás jellegét. A nemzeti nevelésben a mult nem egyértelmű a letűnt idővel, nem enyészembe dőlt nemzedékek s túlélt állapotok emléktáblája; hanem műveiben és tetteiben még folyton élő világ, melynek a jelen és a jövő csak a folytatása. Nem kételem, hogy pusztá elbeszélés által magokban is hatnak a gyermeki szívre a történelmi tények, személyek és nagy események; de a hazafiság rugóit a bennök rejlő erkölcsi elemek: a tettek nemessége, czélszerűsége, az események nagyszerűsége, a nemzeti hadak és hősök erejének, bátorságának s erényeinek rajzolása hozza mozgásba.

Történelmünkben a Hunyadiak, a Rákóczyak, Zrínyiek, Bethlenek és Bocskayak nemcsak nagy hősök, hanem mindnyájan a hazafias erények halhatatlan mintaképei. Hős tetteik kétségkívül elragadó; de erényeik mutatják az utat, melyen hasonlókhöz juthat az ivadék. A honfoglalás és a híres „vitam et sanguinem“ nagyszerű nemzeti tények, de csak múló lelkesedést keltenek az ifjú kebelben, ha nem vagyunk képesek kimagyarázni belőlök az erkölcsi elemeket, melyeket az egyik, mint a nemzet támadó, a másik, mint védelmi háborúja rejteget magában. Mindkettőben ugyanazon erkölcsi motívumok találkoznak össze, t. i. a nemzeti erő érzete, tudata, a megszilárdult és hagyományos hősi, katonai erények nyilvánulásai. A tanításnak tehát ezeket kell felszínre hoznia.

Hogyan állunk mi az irodalmi és történelmi tanítás szemléltető eszközeinek dolgában? E tekintetben nem-hogy az iskola, de társadalmi és közéletünk összes tényezői sem képesek a nemzeti nevelés feladatát támogatni oly irányban, hogy az a nemzeti műemlékek és műkincsek közvetlen szemléletéből nyerje táplálékát. Mennyire irigylendő magaslaton áll e tekintetben a külföld felettünk, például Olaszországot hozom fel, a hol a nemzeti egység helyreállítása óta nincs oly tradíció-szerű, ha még oly csekélység is az, hogy a nemzeti öntudat emelése végett nem is iskolában, hanem az utcán és köztereken közszemlélet tárgyát ne képeznék. A mai Róma, Nápoly utcáit, köztereit — nem is említve a muzeumokba felhalmozott műemlékeket — az olasz egység és szabadsághősök szobrainak valóságos erdeje borítja; a „Senatus populusque Romanus” büszke című S P Q R alakban minden faiba vésett emléktáblán — pedig ezekre megy számok — a római tanács minden határozatán ma is ott szerepel; Romulus dajkját, az eleven farkast a capitolium lépcsője mellett ma is köz-költségen tartja a nemzeti kegyelet. A mi tradícióinknak a nemzeti nevelés feladataira való, nem mondom, hogy ily felhasználása, de még csak megörökítése is a jövő feladata.

Hol vagyunk még attól, hogy nagy költőinknek az örök szép alakjában kifejezett nagy eszméi s gondolatai, mint a görög népnél Homéroszéi vagy a közép és újabb korban még nálunk is a classikusokéi, annyira átmen-jenek az ifjuság, s ezen a réven a nemzet öntudatába, hogy ne csak átgondolt műveink, hanem közbeszédünk is át legyen szöve idézeteikkel. Ez még magas kívánság s távol jövő feladata, de gyorsabban elérhető lesz, ha tantervünk keresztül vitelében fő súlyt fektetünk a magyar irodalmi olvasmányokra.

És itt elértem azon pontra, a hol úgy a saját tapasztalatom, mint a lezajlott revisionalis viták alapján is fel kell említenem bizonyos kívánalmakat, melyek tanterveinkben a nemzeti iránynak a lehető legnagyobb érvényesülését eszközölhetik s csak mulasztást követnének, ha erre a mostani revisio alkalmát fel nem hasz-nálnák.

Ha a gymnasiumi tantervet a nemzeti elemek szem-pontjából osztályonként vizsgáljuk, lehetetlen be nem látni, hogy az I—V. osztályokban úgy a magyar irodalmi mint a magyar történelmi elemek dominálják a tért, de már a VI-ik és VII-ik osztályban az antik mellett talán túlságosan sok is az idegen nemzeti elem, itt tehát, a mennyiben kiválóbb irodalmi termékeink alkalmasabbak a tanítás és nevelés céljaira, a kiküszöbölendő idegen elemek ezekkel helyettesítendőek. Ha a görög-pótló tan-folyamra áll, hogy tudtunk számára találni nemzeti irodalmunkban műveket, melyek a nemzeti irodalom ismeretét előmozdítják: álljon ez az általános tantervre is.

Hogy nemzetünk, irodalmunk és műveltségi álla-potunk multja is kellő méltatásban részesülhessen, eleget kell tenni azon egyhangú közóhajnak, miszerint gymna-siumainkban a történelmi tanítás a VII-ik osztályra is kiterjesztessék. Az időt erre a német nyelvtől lehet nyerni; különben is a modern nyelv más országokban sem nyer heti két óránál többet. Azután, a mi a hazai történelmet illeti, vigyen az külső fellépésében is körül-belől olyanforma szerepet, a milyet az 1874-iki törvény-javaslat számára kijelölt t. i. a hazai történet legyen az egész világtörténet hordozója. Ezért jegyeztük meg fen-tebb az egyetemes történelemnél, hogy ennek túlságos részletezését az utasításokban kell tüntetni.

Hogy a magyar föld ismertetése minél szélesebb

alapot nyerjen az I-ső osztályban, meg kell szabadítani az egyetemes földrajzi elemektől, a politikai földrajzi oktatásnak pedig teljesen ez legyen a központja.

Végül még egy dolgot kell említenem. Panaszko-dunk, hogy a mi a nemzeti élet minden ágában a leg-bebecesebb, a magyar középiskoláknak nincs tradíciója, noha én ez állítást csak megszorítással ismerem el igaznak azon iskolákra alkalmazva, melyek újabb állami letünk folyamán keletkeztek. Mivel ezek mindinkább szaporodni fognak, gondoskodni kell, hogy ez a kül-sőnek tetsző, de a magyar iskolának sajátos jelleget kölcsönző tényező, mely egyedül képes az iskola és társadalom közt contactust létesíteni, régi és új tanulóit elévülhetlen kötelekkel az intézet kebeléhez fűzni s az iskola történelmét előkészíteni, életre keljen és ápoltságok. A porosz és angol középiskolákat a tradíció tette a nép legszélesebb rétegeiben is népszerűvé. E végből meg kell ragadni minden nevezetesebb alkalmat, melyek egyfelől az iskolában, — megnyitás, bezárás, bizonyít-vány vagy jutalmak osztogatásakor — avagy a közélet kiváló eseményeiben és a történelem jelentős fordulóiban kínálkoznak. Mindezek hathatós emeltyűi lesznek az iskolában a nemzeti szellem emelkedésének is.

De talán eleget is beszéltem az ügyről, sőt az ügyön kívül is talán túlságos sokat, nincs egyéb hátra, mint hogy röviden összefoglaljam indítványaimat.

I. Általános szempontból mondja ki a kör:

1. hogy a tantervek és utasítások elvi követel-ményeiben a túlterhelésre lényeges okot nem talál, ennél-fogva azoknak leszállítását a középiskola céljának veszélyeztetése nélkül megengedhetőnek nem tartja.

2. hogy némely tantárgyak anyagának osztályon-kénti megállapításában, beosztásában és részletezésében főleg az utasításokban az alapevektől való eltérések, ellenmondások és túlságok tapasztalhatók, de ezeken a tantervek és utasítások keretében segíteni lehet.

3. E végből a) a magyar nyelv és irodalom, a mennyire a mai szervezetben lehet, oly helyzetbe ho-zandó, hogy alapul szolgáljon a többi nyelvek taní-tásának.

b) a gymn. I-ső osztályában maradjon csak Magyar-ország földrajza

c) az utasításokban a földrajznál a természetrajzi elemek bő részletezése szorítottassék meg;

d) az egyetemes történelem túlságos részletezése, mint a főkövetelménnyel ellentétben álló, szintén apasz-tandó

e) a német és francia nyelveknél úgy az olvas-mányok kiszemlézésében, mint a tanításban is gyakorlati szempont legyen az irányadó.

II. A nemzeti elemek szempontjából mondja ki a kör:

hogy bár a jelenlegi tanterveinkben a nemzeti elemeket eléggé képviselve látja, mindamelllett a nemzeti szellem nagyobb érvényesülhetése szempontjából kívánja:

1. hogy ez utasításokban a nemzeti szellem minden tárgynál kifejezetten is érvényre jusson.

2. Az alsóosztályú olvasókönyvek majdnem ki-zárólag a magyar nép multjának és jelenének fejlődés szerinti ismeretét tartásák szem előtt.

3. az irodalomtörténet tanítása a gymnasiumban a VII-ik osztályra is kiterjesztessék. E végből a magyar nyelvi és irodalmi anyag felosztása a következő legyen: IV. osztály: Stilisztika és Szerkesztéstan. V. osztály: Rhétorika; VI. osztály: Poëtika. VII. osztály: Irodalom-történet. Hogy az V., VI. és VII. osztályban az irodalmi

olvasmányokra kellő idő jusson, a német nyelv óráinak száma egygyel a magyar nyelv javára kevesbitendő.

4. A magyar történelem és földrajz épen oly központja legyen az egyetemes történelemnek s politikai földrajznak, mint a nyelvi és irodalmi oktatásnak a magyar nyelv.

5. Szemléltető eszközökről gondoskodni kell.

6. Iskolai ünnepélyek által gondoskodni kell arról, hogy ápoltság és fejlettség a nemzeti szellem és a traditio.

IV.

A harmadik kérdés így hangzik:

Fentartható-e a görög-pótló tanfolyam mai anyaga és tanterve? Ha nem: mely anyag tehető és eshetőleg mily beosztással az 1890. XXX-ik t.-cz. 2. §-ában megállapított tananyag helyébe; ha pedig e törvény megváltoztatása ez idő szerint nem volna kieszaközölhető, mi módon volna az idézett törvényzikk keretében a törvénykövetelte anyagnak a mainál helyesebb és üdvösebb beosztása megállapítható?

T. Köri Gyűlés! A tanügy történetében alig van rá eset, hogy egy új tanügyi intézmény, melyről születése pillanatában azt hirdették, hogy a magyar gymnasiumi oktatás számára új irányt, az egész középoktatásban pedig mélyreható változásokat fog eszközölni: oly gyorsan rászolgáljon a minden irányú reformra, mint a mi görög-pótló tanfolyamunk. Semmi sem bizonyítja jobban, mennyire igazok volt e tanfolyam ellenzőinek, mikor e berendezkedést szerencsétlen kísérletnek tartották, mint az a pusztá tény, hogy rövid öt év leforgása alatt nemcsak e tanfolyam tantervének, hanem általában magának a tanfolyamnak fentarthatósága is discussio tárgyát képezheti. Előre lehetett látni, hogy a reálgymnasiumnak a humanistikus gymnasiummal való ezen összeházasítása ugyanazon intézetben, ugyanazon osztályokban, ugyanazon tanulók között, olyan eredményeket fog szülni, melyek fennálló tanulmányi rendünkre kinosak, sőt sok tekintetben veszélyesek lesznek. Mikor oly tényekkel állunk szembe, hogy egy ugyanazon intézet ifjúsága az általános műveltség elemeinek megválasztásában tehetőségek és tehetségtelenek táborára oszthatik, mikor az ifjúságot az érettségi bizonyítványhoz jutásban nem a komoly elhatározás és készület, hanem a választható utak-módok könnyebbségének latogatása vezetheti: ott mondjunk le az egészséges tanulói közszellemről. A mely tanrendszer végeredményében kétféle készülségű ifjúságot teremt, nem lehet ott szó tantervi egységről, ha igaz az, hogy a tantervek egységének a kivitelben rejlik a próbája.

De nem akarok a tanfolyam felett ide nem tartozó általánosan ismert elvi fejtegetésekbe bocsátkozni, csak konstatálni kívánom, hogy a görög-pótló törvénynek kilátásba helyezett változtatása egy cseppet sem bizonyít a mellett, hogy e tanfolyam bevált volna s a gymnasiumra nagy nyereség lenne, ha régi egysége helyreállítatnék.

Azon kérdésre, hogy fentartható-e e tanfolyam anyaga és tanterve, még a tanfolyam legbuzgóbb védői sem tudnak igenlő feleletet adni. Kezdetül fogva nem sokat tartottam magában véve sem a póttanfolyam anyagának didaktikai értékéről, azt pedig, hogy miképen pótolhatja egy pár órai kétes értékű görögfordítás vagy plane magyar irodalmi olvasmány, s a mi még szembe-ötölőbb, geometria, a görög irodalmi műrekek általánosan képző befolyását, ma sem tudom megérteni. A görög irodalmi tananyag elosztását pedig szerencsére még magok a tervezők is a legvastagabb paedagogiai tévedésnek tartják.

Megért tehát kétségtelenül, s nem mint nemes gyümölcs szokott, hosszú idő alatt, hanem elég rövid idő alatt megért a reformálásra. S ha jövőben is fennmarad, tananyagának olyannak kell lenni, hogy a gymnasiumi általános műveltség egységét teljesen visszaállítsa. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha teljesen a görög szellem ismeretén épül fel. Ez okból a görög irodalmi remek (lehetőleg minden műfajú) olvastatásán kívül a görög régiség művészeti emlékeinek ismeretét sem szabad figyelmen kívül hagynia, hisz ezekben nyilatkozott a görögök aesthetikai szelleme és ízlése a leg-hatalmasabban. A görög régiségek ismeretéből, melyet ma compendiumszerűen üznek e tanfolyamon, teljesen elégséges annyi, a mennyi az olvasmányokban előfordul, ennél többet a görögöt tanulóktól sem követelünk.

De tekintve a törvény intentióját és paragrafusát, mely a rajzot, mint aesthetikai képző eszközt e tanfolyam számára megkívánja: csak örömmel üdvözölném, ha az 5 órából 1 vagy kettő pusztán a szabadkézi rajzra fordítatnék, oly formán, hogy a rajzok tárgyait a görög építészeti-, díszítési- és szobrászati műrekek örök szép mintái nyujtanák.

Ezek alapján tisztelettel indítványozom:

Mondja ki a kör:

1. hogy a görög-pótló tanfolyam mai anyagát és tantervét nem helyesli.

2. hogy az 1890 iki törvény módosítását óhajtja. Ez esetben a következő tantárgyakat a következő beosztással ajánlja:

1. *Görög irodalmi művek olvasása*: a történelem, epicai, drámai s lyrai költészet s a bölcészet köréből és pedig:

V-ik osztály: Herodotos.

VI-ik osztály: Homeros eposai s lyrai szemelvények.

VII-ik osztály: Demosthemes könnyebb beszédei és a tragikusok. (főleg Sophokles.)

VIII-ik osztály: Thukydidés és Plato.

2. *Görög művészettörténelem*. Itt természetesen az iskolában csak a görög művészet fénykora (Cimon és Perikles ideje.) jöhetne tekintetbe s azt kellene a 4 osztályra arányosan, akár a művészeti tárgykörök, építészet, szobrászat, festészet szerint, akár pedig a fejlődés szerint felosztani. A tanításban első lenne a műemlékek eszmei tartalmának feltüntetése, de a mellett súlyt kellene helyezni magának a művészek fejlődésére, kora és hazája, vallásához s egész társadalmához való viszonyára.

3. Szabadkézi rajz, mintái főleg az ó görög építészeti és díszítési tárgyak lennének.

Sinka Sándor.

NEKROLOG.

NAGY SÁMUEL
1827—1897.

Megrendítő haláleset híre terjedt el január 31-én a beregi ref. egyházmegyében. Nagy Sámuel jándi lelkész megelőző estén 30-án szívszékhűdésben elhunyt. Mint egyházmegyei tanácsbíró, vejével Szabó András daróczi lelkésszel 30-án a reggeli órákban tért meg az egyházlátogatásból otthonába. Az egyházlátogatást megelőzőleg levélben, majd Tarpán létekor — személyesen is — igénytelen személyemet tisztelt meg a bizalommal, hogy az ő egyháza ügyeit — a mennyiben ez is az ő körébe tartozott — vizsgáljam meg. Szíves készséggel tettem

eleget meghívásának s 30-án el is végeztük teendőinket s mikor a hivatalos ügyekkel rendben voltunk, jó kedvben s egészségben költöttük el ebédünket. Aztán a kötelesség haza szállított, veje 3 óraker Darócra utazott, én alkonyatkor Tarpára. Ő szerető leányával Margittal magára maradt, s pihenni tért, de mielőtt lenyugodott volna, még egyszer kiment gyöngéledő leányait meg nézni, s visszatérve, ágya szélére ült s itt támadta meg az erőteljes férfiut orvul a halál, kevéssel 8 óra előtt már kiszendvedett. A kívül Moór, Szolnok, Isaszeg s Budavár ágyui nem bírtak, a szív egy erének megpattanása egy perc alatt leterítette. Most már ott pihen a rettenthetlen hős, a hü pásztor, nemes szívé emberbarát s páratlan jó családapa a jándi sirkertben 19 évvel előtte elköltözött nője mellett.

Temetése Február 2-án a déli órákban történt, ezer és ezer igazszívű gyászoló részvéte mellett.

Koporsója mellett nt. Sütő Kálmán esperes úr mondott sziveket lágyító, de sziveket is erősítő s vigasztaló imádságot. Gyászbeszédet én tartottam, a sirnál pedig Bánóczi Endre muzsalyi lelkésztársunk vett tőle mindnyájunk nevében érzékeny bucsut.

A boldogultnak 69 és fél évre terjedő életéből a főbb vonásokat következőkben bátorkodom megörökíteni:

Született Bereg megyében Márokpapiban 1827. aug. 11-én, Nagy János és Gerzsenyi Ágnes birtokos szülők-től, kik mint gondos szülők, mindent elkövettek szeretett gyermekök nevelése s kiképzettése körül s fáradságukat fényes siker koronázta. Az igyekező gyermek elemi tanulmányait előbb falujában, majd a barabási jöhirű iskolában elvégezvén, 10 éves korában a sárospataki főiskolába iratkozott, s itt a gymn. tanfolyamot 1844. évben kitünő eredménnyel végezte, időközileg két évet töltött a Szepességen Bélián. Az akadémiai tanfolyamot szintén kitünő sikerrel 1852-ben S.-Patakon végezte, de a 48-ki szabadságharcz egyidőre őt is elszakasztotta a főiskola édesanyjai kebeléről. Beállott társaival ő is közhonvédnek, s előbb Aulich, majd Asbóth tábornokok alatt a vitéz beregi zászlóalj toborzásában tevékeny részt vett s fokról-fokra haladva számos csatában vett részt, s vitézsége jutalmául előbb hadnagy, majd a 17-ik huszárezredben — a hová magát áthelyeztette — 1849-ben főhadnagy lett. Egy rövid nekrológban lehetetlen felsorolni ama hőstetteket, melyekben az üdvözült szerepelt, csak annyit említek meg, hogy az apróbb csatározásokon kívül részt vett a moóri, szolnoki, isaszegi, czinkotai, r. keresztúri csatákban, s ott harczott Budavár ostrománál, s mint önéletírásában, maga is dicsekedés nélkül ugyan, de némi büszkeséggel említi: az első közt hágott a falakra s másnap ő is kitüntetésben részesült. Az 1 $\frac{1}{2}$ évig tartó dicsőség teljes, de szomorú véget ért harc után — hosszabb ideig bujdosva — 49. utolján visszatért a réglátott szülői házhoz, majd S.-Patakra félben hagyott tanulmányait folytatni s bevégezni. Mint végzett theologus 1852-ben Tarpára jött rektornak, a hol is saját vallomása szerint három évig szép jövedelme volt (a 3. évben 110 köből buza 18 frtjával) s e három évi tarpai rektorságára mindig örömmel emlékezett vissza, ámde ő reá is, a szép hangú kántorra, a jó tanítóra, egyházi szónokra s meleg szívé barátokra, hálásan emlékeznek híveim között még életben levő tanítványai.

1855. május 1-én tette le Debreczenben az első vizsgát s 5-én exmittálta akkori esperes tarpai lelkész nt. Vekerdi Nagy Mihály Dédába helyettes papnak, s ezzel kezdette meg — mint maga írja — részére min-

denkor méltánylást és elismerést nyújtott lelkeszi működését. Dédában két évet töltött s 1857-ben apr. hóban, mint első káplán Tisza-Vidra rendeltetett félfizetésre, 1858. tavaszán Nagy-Bégányba ment, s két év mulva 1860-ban a jándi fényes gyülekezet választotta meg lelkészül, a hol is haláláig — 37 éven át működött — és pedig áldásosan mindenkitől szeretve s tisztelve. A történeti hűség követeli, hogy megemlítem, miszerint sok küzdelembe s neki sok keserűségbe került, míg ezen állásában meg lett erősítve. Akkor még a fokozatos előléptetés divatja élte, bár hunyófelben levő napjait s nem jó szemmel nézték a vezetők, hogy a két éves ifju pap lett a jövedelmező jándi egyházba elválasztva, de ügye az e. kerületen végre is diadalt aratott, s mint örömmel említi, — az ő diadala egyszersmind meghozta az ősi rendszer bukását is.

Egyházmegyénk bizalma korán fölkereste a jóra törekvő ifju lelkészt, s előbb mint iskolai körlátogató s küldöttségi jegyző, majd 1867. óta mint jegyző, tanácsbíró, helyettes esperes híven szolgálta egyházmegyéjét, s ha Isten életének kedvez, most februárban mint 25 éves tanácsbíró jubilálhatott volna! Fájdalom, nem érthette meg e szép időt, valamint azon szívében hön táplált vágyának beteljesültét sem, hogy a készen álló remek templomot és tornyot — melynek építésénél oly sokat fáradt — felavathassa s abban, ha csak rövid ideig is még, hirdethesse az életadó ígéket! A szép tavasz jöttével az élők majd nagy örömmel elvégzik a féiben hagyott munkát, de a hü pásztor szíve már nem fog feldobogni a köz-örömben.

Hátra van még, hogy az idvezültnek családi életéről is írjak néhány sort.

Házasságra 1857. február havában lépett Létay Juliánával, Létay Ferencz dédai birtokos leányával, s e boldog frigyből 11 gyermek született, kik közül ma heten vannak életben s gyászolják fájó szívvvel a páratlan édes atyát. 1878. június 4-én dulta fel a halál a családi boldogságot, elragadván a férjtől a szerető, hü nőt, s a 7 árvától a nevelő, gondos anyát. Mint életírásában említi, e nap fordulópontot képezett — addig nyugodt folyású életében — s a veszteség, melyet családjával szenvedett, örökre kipótolhatatlan maradt.

Életírását e sorokkal végzi: No de:

Velünk léssen az Isten! S bűnknek jó vége léssen!
Erős hit és akarat, — Jóban diadalt arat!

Idvezült halott! bevégezem én is életírásodat!

Megharczoltad a nemes harczt, s kivívtad a diadalt!
Mint emberbarát, mint családapa, mint lelképásztor s mint honfi — egyaránt hív és nagy valál, s kiérdemelted a nemes küzdők jutalmát — a halhatatlanságot.

Mindnyájunk hálás emlékezete virraszson síri álmod felett!

Simon Andor.

KÜLÖNFÉLÉK.

Még egyszer felkérjük mindazokat, a kik 1895. és 1896. évről előfizetési díjjal hátralékban vannak, hogy hátralékaikat haladéknélkül beküldeni sziveskedjenek, mert különben a lap további küldését kénytelenek leszünk beszüntetni s követelésünk behajtása iránt intézkedni. Erre kényszerít nagy mértékben felszaporodott nyomdai tartozásunk, mely a lapot válságos helyzetbe juttatta.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanügyi bizottságát** Kiss Áron püspök úr márczius 1-én délelőtt 9 órakor a főiskolai gyűlésteremben kezdetét veendő ülésre összehívta. Főleg a konventhez felterjesztendő középiskolai ügyek fognak tárgyalatni ez alkalommal.

— **Melanchton-ünnepélyt** tartott a nagy reformator 400-ik születési évfordulóján, febr. 16-án a sárospataki főiskola, a melyen emlékbeszédet dr. Rácz Lajos főisk. tanár mondott. E nagy gonddal kidolgozott, tartalmas és szép beszédet a jeles szerző szívességéből lapunk következő számában egész terjedelmében közölni fogjuk.

— **Dr. Helle Károly**, debreczeni jogakadémiánk jeles ifju tanára tollából a napokban jelent meg egy 70 lapra terjedő tudományos értekezés, melynek címe: „*Megtartási Jog*. Adalékok a magyar kereskedelmi törvénykönyv 309. s 310. és a magyar váltótörvénykönyv 108. és 109. §§-ainak értelmezéséhez.” E dolgozat tulajdonképen az egyetemi magántanári képesítés céljára készült s a tudós tanár több rendbeli dolgozataival együtt a kolozsvári egyetem jogkari dékánjánál a képesítés céljából be is adatott. Midőn e tudományos grádus megszerzéséhez előre is gratulálunk, másrészt félve gondolunk arra, hogy ez által még több alkalma nyíljon t. kollegánknak kedvezőtlen viszonyok közt lévő jogakadémiánk tanári állását mással cserélni fel, hol hivatásának megfelelőbb anyagi helyzetet s társadalmi állást biztosíthat magának.

— **Joó István** egyházkerül. középisk. felügyelő az utóbbi hetek folyamán több gymnasiumunkat látogatta meg s szerzett tüzetes tájékozást azok jelenlegi állása, fejlettségi foka s az utóbbi időkben tett haladása felől. Többek közt a szatmári ev. ref. főgymnasium meglátogatására egy teljes hetet, a szatmári felsőbb leányiskolára három napot fordított s főleg az előbbi intézet állapota teljes meglepéssel töltötte el. A legutóbbi héten a debreczeni ev. ref. főgymnasiumot látogatta.

— **Révész Kálmán**, kassai lelkész egy igen életrevaló indítványt tett, a mely a kassa-vidéki lelkészi kör s az abauji egyházmegye útján a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület elébe került s melynek célja röviden az, hogy a lelkészi pályának vonzóbbá tétele végett egy segélyalap létesítsék, melyből minden új lelkész hivatalába ígátásakor, első berendezkedésének fedezésére s háztartásának megkezdésére 100—300 frt vissza nem térítendő segélyt kapjon. E segélyalap létesítésére forrást is jelöl ki, t. i. ajánlja, hogy egyedül még azon kerületben szokásos egyházkerületi vándorgyűlések szüntettessenek meg s az egyes egyházmegyék ker. gyűléstartási pénztára ily segélyalap létesítésére fordítsák. Az érdemes indítványozó a Sárospataki Lapok legutóbbi számában igen alaposan fejt ki indítványának jogosultságát. Kívánatos, hogy meghallgattatásra is találjon.

— **Magyarországnak egy angol jó barátja.** Millard Henrik Eduárd úrhoz, az Angol Bibliaterjesztő Társaságnak monarchiánkra és a szomszédos keleti országokra nézve Bécsben székelő főügynökségéhez bizonyos ügyben levelet írván Csiky Lajos theologiai tanárunk, melyben mint fogházi lelkész, a kezelése alatt álló szegényes fogházi könyvtár gyarapítására 10—15 teljes magyar bibliát kért tőle, Millard úr úgyszólván postafordultával választott a Csiky levelében foglalt kérdésre, küldvén neki 15 bibliát, a következő sorok kíséretében, melyeket egy világi rendben levő angol úri ember jellemzésére s hazánkhoz való meleg vonzalmának illusztrálásául is legyen szabad magyar nyelvre fordítva, ezennel közzétennünk: „Nagy örömmel küldöm önnek címére, foglyai számára, a 15 példány

nyolczadrétű magyar bibliát. Isten áldja meg tanár úrnak ezen szereteti munkáját. Reám nézve mindig nagy öröm, ha magyarországi kedves barátainak valami szolgálatot tehetek, s nagyon boldog vagyok, ha tudhatom, hogy szeretet és barátság kötelékei fűznek bennünket egymáshoz. Áldja meg a mi Urunk és Mesterünk a magyar egyházakat és erősítse meg őket a reájok bízott nagy feladatok végezésére.” Megjegyezzük, hogy ezen jó barátunk személyesen is ismeri Magyarországot; a hetvenes évek elején több időt töltött Debreczenben, hol a theologiai akadémiái előadásokat is látogatván, meglehetősen megtanult magyarul, s hazánkban s épen Debreczenben is azóta is megfordult néhányszor.

— **Halálozások.** Egyházkerületünk lelkészi kara az utóbbi napokban érzékeny veszteségeket szenvedett. Egy elaggott érdemes tagját vesztette el *Körösi János*, körös-ladányi ev. ref. lelkészben, a ki életének 82-ik évében tért örök nyugalomra február hó 6-án. — Hirt vettünk közvetett uton *Bakos János* bakonyiszegei ev. ref. lelkész elhunytáról is, kit f. hó 14-én temettek el hiveinek s a környékbeli lelkészeknek nagy részvéte mellett. — A lelkészi karnak egy ifju, szép reményekre jogosító tagját, *Tóth István* gyantai ev. ref. lelkészt kísértük ki a kossuth-utcai temetőbe február 19-én, Debreczen város, a főiskola s az egykoru szerető lelkésztársak és barátok élénk részvétele mellett. A megboldogultat élete 31-ik évében döntötte sirba a sorvasztó kór, épen akkor, midőn célját elérve, életpályájának megalapításán munkálkodott. Halála gyászba borította pásztor nélkül maradt hveit, kik a legmelegebb szeretettel vették körül a rokonszenves ifju lelkészt, de egyuttal gyógyíthatlan sebet ütött öreg édes atyjának, debreczeni főiskolánk érdemes tanárának, *Tóth Józsefnek* sokképen megkeserített szívében. Vigaszt a gyászolóknak s csendes nyugalmat az Ur elköltözött szolgáinak!

— **Remény.** E cím alatt adott ki *Vadas Gyula* csermői ev. ref. lelkész tanító egy 17 lapra terjedő kis füzetet, melyben a csermői templom és iskola építésének történetét írja le, a mi részben lapunkban is közzététett. Ugyanezen füzetben foglaltatik ezen kívül *Szél* Kálmán esperesnek a templom felavatása alkalmával mondott imája s *Vadas Gyulának* a csermői egyházban elmondott ezredévi imája. A füzetet azon adományok felsorolása zárja be, a melyek a jelzett templom és iskola céljaira 1895. január 1-től folytak be. A füzet ára 40 fillér, a melyet a buzgó lelkész fele részben a templom belső felszerelésére óhajtott fordítani.

— **Felkérjük a nt. lelkész urakat, hogy egyházaik történetét — a kerület ismételt határozatához képest — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.**

— **Egyházi nyomtatványok** — czélszerű és a nagytiszteletű lelkészi kar által elfogadott összeállításban — *olcsó áron, tetszés szerinti mennyiségben egyedül a Csokonai nyomda és kiadó-részvénytársaságnál kaphatók Debreczenben.* Megkeresésre mintákat és árjegyzéket bárhova küldenek. A megrendelések gyorsan és pontosan teljesíttetnek.

TARTALOM-JEGYZÉK: Melanchton születésének négyszázéves fordulóján. Balogh Ferencz. — Állítsunk tanítónőképezdéket. Gergely Károly. — Visszhang. Pap Imre. — T a n ü g y: Feleletek a középiskolai tantervek revidiója tárgyában feltett kérdőpontokra. Sinka Sándor. — Nekrológ: Nagy Sámuel 1827—1897. Simon Andor. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.